

VÁLTOZÁSBAN

Ovidius folyamatos éneke (az *Átváltozások*at maga nevezte így) egyszerre emberiség-történet, lélektani tanulmány-sorozat, mitológiai kézikönyv és eleven eposz, melyet a nem mindig vaslogikával fegyelmezett kulturális emlékezet tart össze. A történetekbe vesző történelem csodája válik egységgé benne, méghozzá a folytonos visszatérés antik időfogalmai mentén. Minden perc átváltozás, a létezés is átváltozás-folyamat, maga a világ is teremtettséget, s a költemény is világteremtés, minden a káosz elrendezhetőségéről szól, legyen a káosz kozmikus vagy a történetalakítást fenyegető valóság.

A költő a világ szimultán és kiszámíthatatlan történéseihez az emlékezet tartományainak érzelmi geográfiájából keresett mintákat, illetve az elbeszélhetőség problematikusságának felismerése révén jutott el a változatossághoz és epizodikussághoz mint elbeszélői formához, ami egyben a „nagy elbeszélés” elbeszélhetetlenségének és a nyelv totális uralhatatlanságának forradalmi be- és felismerése is. Mindössze annyi bizonyos, hogy a permanens átváltozás a létezés legfőbb tulajdonsága, mely nemcsak természeti jelenségeket, a bioszféra egyes létezőit kreálja vagy szünteti meg, hanem birodalmakat, országokat, hatalmi erőtereket befolyásol, sőt mentális energiákat és tudattartalmakat is mozgósít.

A szöveggenerálást természeti folyamatként, az indázó hexameterek sarjadásaként kell elfogadnunk – lehet, hogy a *carmen perpetuum*, a folyamatos ének lényege mindössze a tökéletes forma kohéziója, lián- és szíjszerkezete. A hexameter a folyamatosság biztosítója, a kozmikus és a narratív idő mértéke, a költemény egyetlen stabil eleme, váz és mintázat, mely nélkül a szöveg összeomlik: ez magyarázza a fordítói eltökéltséget is a formahűség mellett. Ami pedig a történetek egymásba fűzését illeti: ha meg fogjuk tudni magyarázni, miért olyanra nőtt egy fa, amilyen, akkor arra is lesz magyarázat, hogy miért épp ezt az alakot öltötte fel Ovidius költeménye.

Devecseri Gábor 1964-es fordítása nem aratott sikert: Devecseri Ovidiusa valóban eltörpül Homérosz-fordításai mellett. Szilágyi János György Devecseri-nekrológiájában azt írta, hogy a fordítást „teljes némaság” fogadta. Talán tapintatból, talán túlzásai miatt hallgatta el Horváth István Károly lesújtó kritikáját. Az új fordítás szükségességét mégsem az magyarázza elsősorban, hogy letűnt egy ellentmondásaiban is kétségkívül igen jelentős fordítói paradigma, hanem az új kérdésselvetések példátlan ereje.

„Az antikvitás akkor szól hozzánk, amikor neki kedve van, és nem akkor, amikor nekünk” – írja Nietzsche. Most ismét szólni látszik: Ovidius például a biopoétikai megközelítések és a kulturális emlékezet kutatásának egyik alapszövegévé válik, az antik költők közül ma alighanem a legelevenebben kapcsolódik be a kortársi diskurzusokba. Öröndetes, hogy a magyar Ovidius-kutatás is kivételesen élénk. Most csak egyetlen példa: Krupp József (*Distanz und Bedeutung* című monográfiájában) figyelte meg, hogy az irónia Ovidiusnál struktúráképző elemként értelmeződik, ám destabilizáló energiaként is áthatja az egyértelműsítő jelentésképzés mechanizmusait. Ez is egy olyan markáns tapasztalat, melynek át kell hatnia az új magyar fordítást.

Az itt közölt részlet erre kiváló példa: a szerepjátszás komikuma elképesztően bravúros retorikai keretek között valósul meg, a tragikus ciprusi példázat ennyire szerves beágyazása egy ilyen narratívába csak a legnagyobbaknak sikerül. Minden sor játékos vagy komoly célzás, gyanús utalás, a kultúrtörténet beszivárog a személyes sorsba és végzetesen intimizálódik. Ovidius az érzelmi manipuláció, a nyelvben lévő erotikus potenciál játékaiként gényesze is.